

Skraćenice – simbol Revolucije

UVOD

U razdoblju nakon Revolucije u ruskome jeziku skraćivanje riječi kao način tvorbe riječi naglo se proširilo, ustalili su se osnovni tipovi i vrste kratica, započeo je i nastavio se proces usavršavanja skraćivanja i pravila funkcioniranja novonastalog leksika. Novonastale kratice brzo su se usvajale i činile leksik ruskoga književnog jezika. Skraćivanje, proučavano u razdoblju prije Revolucije, bilo je još u zametku.

Novi način tvorbe kao i njegova veza s vremenom Revolucije rano su izazvali golemo zanimanje za kratice kod ruskih (A. P. Barannikov, L. V. Ščerba, E. D. Polivanov, A. M. Seliščev, P. Ja. Černyh i dr.) i inozemnih istraživača (A. Mazon, R. O. Jakobson, S. J. Karcevskij). Sasvim je jasno zašto se to dogodilo i zašto tom brzinom: naime, u jeziku ne nastaju tako često velike i tako uočljive pojave koje se mogu neposredno istraživati.

U proučavanju kratica postignut je velik uspjeh. U XX. st. skraćivanje je dostiglo vrhunac ne samo u ruskom nego i u drugim jezicima, što je omogućilo početak proučavanja odnosa među sustavima kratica u brojnim jezicima. 30-ih i 40-ih godina prošlog stoljeća smatralo se da su kratice u ruskom jeziku besmislene, da trebaju biti izbačene iz jezika. To se u nekim slučajevima pokazalo istinitim. Poznata je nerazrađenost pravopisnih pravila kratica, leksičkih i grafijskih, "progon" kratica iz školskih udžbenika i druge nedosljednosti jezične izgradnje.

U ovom se radu koristi općeprihvaćena tradicionalna terminologija: *abrevijacija* ili *skraćivanje* (rus. *abreviacija*), *abrevijature* (rus. *abreviatury*), *skraćenice* ili *kratice* (rus. *sokraščennija*), *složenice* (rus. *složnosokraščennye slova*), *odsječenice*¹ (rus. *usečennija*) itd. Sam termin *skraćivanje* ima dva značenja: 1. proces vezan s nastankom novih leksema, odnosno način tvorbe riječi i 2. pojava vezana uz skraćeno zapisivanje riječi. Prvobitno je termin *skraćivanje*, označujući tvorbu riječi, vrlo rijetko korišten u radovima lingvista (Senin 1957: 135). Termin je 1960-ih nadvladao i istisnuo ostale nazive (vidi V. V. Lopatin i I. S. Uluhanov, M. V. Panov, J. A. Zemskaja, Z. A.

Potiha, V. V. Borisov i dr.). D. I. Alekseev je termin počeo primjenjivati u svojim radovima od 1962, u kojima opisuje da kratice različitih tipova nastaju kao rezultat skraćivanja: leksičke kratice, slogovne, složene i dr. (Alekseev 1962: 8). Uporaba termina *skraćivanje* u dvama značenjima još nije registrirana u normativnim i terminološkim rječnicima. Tako O. S. Ahmanova koristi samo značenje tvorbenosti, dok se u rječnicima D. N. Ušakova i u Velikom akademskom rječniku (dalje u tekstu BAS: *Bol' šoj Akademičeskij slovar'*) termini *skraćivanje* i *kratica* koriste kao sinonimi. Termini *abrevijatura* i *abrevijacija* u ruskom jeziku poznati su s početka XVIII. st. (BAS: 1). Što se tiče skraćenica iz sovjetskog perioda, terminima *abrevijatura* / *abrevijacija* prvi se počeo služiti A. Mazon u radu napisanom na francuskom jeziku 1920.² Ruski autori nisu koristili taj termin. A. M. Seliščev 1928. koristi termin *sokraščenie*, premda u određenim prilikama koristi i termin *abreviatura* (Seliščev 2003: 45). U ruskim je rječnicima iz 1933. – 1934. termin *abrevijatura* (rus. *abreviatura*) upotrijebljen u leksičkom značenju (*Slovar' inostrannyh slov* 1933: 25). Potreba za usustavljenim imenovanjem procesa skraćivanja u jeziku i pismu dovela je do toga da su mnogi lingvisti (D. I. Alekseev 1970.) širili primjenu termina *kratica*, tj. pripisivali su mu više od dva značenja. Što se termina *kratica* tiče, njegova je višeznačnost općepoznata i primijenjena u svim suvremenim ruskim jednojezičnim rječnicima.³

Očito je da je primarno značenje termina *abrevijatura* grafijsko,⁴ a sekundarno je značenje leksičko, i to samo onda kada je sama kratica leksička.⁵ Taj odnos među dvama značenjima izražen je u rječnicima D. N. Ušakova i S. I. Ožegova. U kasnije nastalim

² Mazon, A. 1920. *Lexique de la Guerre et de la Révolution en Russie (1914. – 1918.)*, Paris. Str. 1.

³ Ušakov, D. N. (red.) 1934. *Tolkovij slovar' ruskogo jazyka*, t. 1, M.; 1948. *Slovar' sovremennogo ruskogo literaturnogo jazyka [BAS]*, t. 1. M. – L., 1957. *Slovar' ruskogo jazyka [MAS]*, t. 1. M.; Ožegov, S. I. 1960. 1973. i dr. *Slovar' ruskogo jazyka*, A.; Nečaev, G. A. 1976. *Kratkij lingvističeskij slovar'*. Izd-vo Rostovskogo un-ta.

⁴ Grafijsko značenje podrazumijeva skraćeno zapisivanje riječi, pravopisnu pojavu, tvorbeni način kojim označujemo grafem.

⁵ Leksičko značenje proizlazi iz grafijskoga i njime označujemo leksem. Da bi grafijska kratica postala leksičkom mora imati vlastiti izgovor i pravopis, od nje se moraju tvoriti izvedenice i mora imati vlastiti semantičko-stilistički sadržaj koji je različit od sadržaja punoga naziva riječi ili sintagme.

¹ *Usečennija* (*usečenie*, v. *useč'* – *sokratit'* na *kakuju-to časť*, *sdelat' koroče*, *umen' šit'*) – odsječen, odrezan, skraćen. S obzirom na to da se radi o terminu koji nisam našla u hrvatskom jeziku, moj bi prijedlog prijevoda bio *odsječenice* ili (*od*)*sječene riječi*.

rječnicima označeno je stavljanje grafijskog značenja u drugi plan, ali potpuno potiskivanje prvobitnoga značenja nije nestalo, jer i u današnje vrijeme ostaje aktualna veza među procesima grafijskoga skraćivanja i abrevijacije kao načina tvorbe riječi. Ne mijenja činjenicu ni to što se u nizu rječnika i priručnika opisuje samo leksičko značenje. Premda je ono danas postalo važnijim, grafijsko i leksičko u skraćivanju supostoje, što nam dopušta da termine *kratica* (rus. *abbreviatura*) i *skraćivanje* (rus. *abbreviacija*) koristimo u istom značenju.

Da bismo prikazali sve tipove abrevijatura, prema tradicionalnoj klasifikaciji koju su utemeljili E. D. Polivanov, A. M. Seliščev, A. M. Suhotin, koristit ćemo općeprihvaćene nazive i analogno tomu predložiti vlastite termine:

1. *Složene skraćenice* (rus. *složnosokraščennye slova*):

a) *Slogovne skraćenice* (rus. *slogovye sokraščeniya*): *partorg* (rus. *partijnyj organizator*), *mestkom* (rus. *mestnyj komitet*);

b) *Polusložene skraćenice* (predložimo i termin “složene polukratice” ili “polukratice” jer je riječ o složenici čiji se samo jedan dio krati, a drugi ostaje neskraćen) (rus. *složnosokraščennye / častičnosokraščennye slova*): *fizkul' tura* (rus. *fizičeskaja kul' tura*), *profsojuz* (rus. *professional' nyj sojuz*);

c) *Teleskopski nazivi* (rus. *teleskopičeskie slova*⁶): *bionika* (rus. *biologija i elektronika*), *sitall* (rus. *steklo i kristall*);

d) *Odsječnice* (rus. *usečeniya*): *spec* (rus. *special' nyj*), *zam* (rus. *zamestitel'*) (vidi fusnotu 1);

2. *Inicijalne skraćenice* (rus. *inicial' nye abbreviatury*):

a) *Slovne skraćenice* (umjesto termina “slovna skraćenica” predložimo termin “grafemska skraćenica”) (rus. *abbreviatury bukvennogo (pod)tipa*): *ČK [če-ka]*, *MTS [em-te-es]*;

b) *Glasovne skraćenice* (umjesto termina “glasovna skraćenica” predložimo termin “fonemska skraćenica”) (rus. *abbreviatury zvukovogo (pod)tipa*): *vuz [vus]*, *GĚS [ges]*.

Suvremeni lingvisti razmjerno često tumače probleme ulaska najstarijega grafijskog skraćivanja u slavenske i druge jezike. Naime, suvremeni sustavi skraćivanja nisu mogli nastati neočekivano i iznenada, na jednom mjestu; nastali su kao rezultat višestoljetnoga razvoja i usavršavanja drevnih sustava. U razvoju ruskog (slavenskog) skraćivanja ističu se tri razdoblja:

1. razdoblje – grafijsko, s primjenom titli, pri čemu titla označuje izostavljena slova ili dijelove riječi. Trajalo je od početka slavenske pismenosti do početka XVIII. st.
2. razdoblje – grafijsko, s primjenom sustava kratica s točkom. Trajalo je od početka *graždanke*⁷ (od XVIII. st.) do Oktobarske revolucije.
3. razdoblje – leksičko, s primjenom sustava tvorbenog skraćivanja. Počevši nakon Revolucije, smatra se nezavršenim razdobljem.

Suvremenome leksičkom skraćivanju prethodila su dva originalna tipa grafijskih kratica. Svaki novi sustav skraćivanja nastajao je na temeljima staroga sustava u ulozi podsustava: leksičke se kratice pojavljuju na periferiji skraćivanja s točkom⁸ već krajem XVIII. st. i početkom XIX. st., a skraćivanje s točkom – od kraja XVI. st. do početka XVII. st. U ovome radu istraživanje obuhvaća treće razdoblje – leksičko.

Predmet istraživanja u radu je proces skraćivanja riječi u ruskome jeziku, njegov razvoj, usustavljenje te utjecaj na razvoj skraćivanja u drugim jezicima. Cilj ovoga rada je analizirati uporabu ruskih kratica i upozoriti na probleme koji se pritom pojavljuju.

SKRAĆENICE – SIMBOL REVOLUCIJE

Godine 1917. u ruskom se, a također i nizu drugih europskih jezika (engleskom, francuskom, njemačkom, talijanskom i dr.) nakupio velik broj kratica, prvenstveno na periferiji standardnoga govora ili u svakodnevnom govoru. To je bila unutarnja osnova na kojoj se direktno razvijalo skraćivanje kao jedan od suvremenih načina tvorbe riječi u navedenim jezicima. Ali, 1917. ni u jednom od jezika leksičko skraćivanje nije postalo samostalnim načinom tvorbe riječi. Iako je ideja bila “u zraku”, to se skraćivanje koristilo kao pomoćni tvorbeni način. U ratu su stvoreni povoljni uvjeti za intenzifikaciju skraćivanja kao načina tvorbe (u ovome slučaju u ruskom jeziku), no kao temeljni poticaj poslužila je socijalistička revolucija u Rusiji. Treba pretpostaviti da bi se skraćivanje razvilo postupno u jedan od tada najučestalijih načina tvorbe riječi i bez većih društvenih potresa, međutim dogodilo se da je upravo ruski jezik postao prvi u koje-

⁷ *Hrvatska enciklopedija*: “**graždanka** (rus.: gradanka), moderan oblik ćirilice kao rezultat reforme koju je 1708–10. u Rusiji proveo Petar Veliki. Izgled dotadanje crkvenoslavenske ćirilice prilagođen je stilu latiničkoga pisma i izostavljena su neka slova, ponajprije ona grč. podrijetla. U XIX. st. postupno crkvenoslavensku ćirilicu graždankom zamjenjuju i pravosl. Južni Slaveni, a Rumunji napuštaju ćirilsko pismo i uvode latinicu. Današnja g. nije jedinstvena, pojedini slav. jezici uveli su neka nova slova, a druga izostavili” (URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23189>, pristup: 1. 11. 2017).

⁸ *Skraćivanje s točkom* (rus. *točečnye sokraščeniya*), npr. *g. – god*, *v. – vek* i dr. (Aleksjev 2009: 20).

⁶ Berman, I. M. 1959. “O ‘vstavočnom’ tipe slovoobrazovanija”. U: *Voprosy jazykoznanija*, № 2. Str. 105–111.

mu se to desilo. Skraćivanje u ruskome jeziku bilo je brzo primijećeno te je utjecalo na brojne druge europske jezike.

Kratice su do 1917. godine bile u uporabi gotovo isključivo u sljedećim sferama: u reklamama, brzojavima, nekim vojnim dokumentima, u uporabi demokratskih opozicijskih partija, osim toga i u razgovornom jeziku i žargonu.

Oktobarska je revolucija unijela niz promjena u ruski jezik, osobito na području skraćivanja. Primjerice, nakon Revolucije prestaje se sa skraćivanjem leksema iz vremena prije Revolucije, dok se neki, najdemokracijski, a također i socijalno neutralni leksemi, nastavljaju intenzivno razvijati. Tako se u poslijerevolucijskom skraćivanju leksema tipičnih za vojnu terminologiju nisu sačuvala kratice nastale 1915, primjerice *degenverh* (*dežurnyj general pri štabe verhovnogo glavnokomandujuščego*), *naštaverh* (*načal'nik štaba verhovnogo glavnokomandujuščego*), *glavkosev* (*glavnokomandujuščij armijami Severnogo fronta*), *poglavkorum* (*pomoščnik glavnokomandujuščego Rumynskim frontom*) itd. Čak i u slučajevima kada se cijeli naziv sačuvao, primjerice *verhovnyj glavnokomandujuščij*, njegova se kratica nije nastavila koristiti. U to su se vrijeme u jeziku sačuvali nazivi koji su se koristili u vojničkim revolucijskim organizacijama, primjerice *Centrbalt* (*Central'nyj komitet Baltijskogo flota*), *armkomitet* (*armejskij komitet*), *armkom* (*armejskij komitet*), *divkom* (*divizionnyj komissar*) i dr.; sačuvane kratice nastale su u socijaldemokratskim i boljševičkim partijskim krugovima (primjerice *CK* [*Central'nyj komitet*], *èser* [*socijalist-revoljucioner*], *kadet* [*konstitucionalist-demokrat* ili *konstitucionnye demokraty partii v Rosii* ili *partii narodnoj svobody*], *meki* [*men' ševiki*], *beki* [*bol' ševiki*]); abrevijature u sferi vezanoj za djelatnost sovjetskih zastupnika (*CIK*, *ispolkom*); sačuvani su i neutralni brzojavni nazivi (*AMO* – *Avtomobil' noe moskovskoe obščestvo*).

Razumljivo je da veze između jezičnog skraćivanja i Revolucije nisu jednostavne. No u svim slučajevima, uključujući čimbenike koji su utjecali na sudbinu ovoga ili onog područja skraćivanja, ovoga ili onog konkretnoga naziva (skraćenoga ili neskraćenog), svakako se nalaze i klasni te socijalni čimbenici.

Kao što smo napomenuli, leksičko skraćivanje prije revolucije nije bila masovna i općeprihvaćena pojava. Pojavila se u obliku više-manje tematskih sfera nastalih u različito vrijeme tijekom XIX. i početkom XX. stoljeća. Svaka sfera predstavljena je određenim brojem leksema, od nekoliko desetina do nekoliko stotina. Utjecaj pojedine sfere na razvoj skraćivanja u ruskome jeziku zavisio je o broju leksema i općem značenju kratice te njihovoj tematici. Pet je najvažnijih tematskih sfera:

1. antroponimija: kratice pseudonimi-kriptonimi, s kraja XVIII. stoljeća
2. sfera poštanskih veza: telegrafске adrese, s kraja XIX. stoljeća

3. sfera vojne terminologije: neslužbeni nazivi viših dužnosnika, od 1915.
4. politička sfera: stranački nazivi, s početka XX. stoljeća
5. sfera revolucijske borbe: nazivi revolucijskih organizacija, komiteta, saveza i sl., od 1917.

Krajem XIX. stoljeća dolazi do svojevrsnog procvata abrevijacije iz sfere antroponimije. U praktičnoj uporabi su se od 1851. do 1900. te od 1901. do 1917. koristila dva tipa kratica-pseudonima: slogovni i inicijalni. Raznovrsnost je nastajala kombiniranjem ovih dvaju tipova. Osnovne vrste leksikaliziranih pseudonima nastale su kao rezultat razvoja grafijskih kratica u antroponimiji. Utjecaj na nastanak ovih osnovnih vrsta antroponimskih skraćenica imala je i kreativnost pojedinaca. Izmišljenom pseudonimu prethodio je neki raniji obrazac. Primjeri obrazaca za skraćivanje početnih slova prezimena (primjerice *Jačev* – *Pod'jačev*, *Renin* – *Burenin*), koji su prethodili novonastalim pseudonimima, opiru se dugotrajnoj ruskoj tradiciji i europskoj praksi skraćivanja vlastitih imena pri tvorbi njihovih kraćih oblika: *Elena* – *Lena*, *Nikita* – *Kita*, *Avgustina* – *Tina*, *Akulina* – *Lina* i sl. (Aleksееv 2009: 128). Na temelju dosadašnjih podataka možemo zaključiti da se sfera pseudonima u XIX. stoljeću pokazala kao kovačnica u kojoj su se ranije kovali najvažniji strukturni predlošci leksičkih kratica, koji su kasnije našli primjenu u različitim, mješovitim sferama (npr. nazivi trgovina, obrta i tvornica), a također su pokazali posredan utjecaj na razvoj cijele abrevijacije u ruskome jeziku XX. stoljeća.

Mnogi istraživači telegrafsko skraćivanje smatraju najvažnijim za razvoj abrevijacije do revolucije. A. P. Barannikov navodi da korištenje poštanskih i telegrafskih kratica potječe od tajnih društava i jezika nastalih prije revolucije, da su poštanski djelatnici imali popise skraćenih adresa koje su čuvali u tajnosti i sl. (Barannikov 1919: 78). D. I. Aleksееv negira neke njegove tvrdnje te smatra da A. P. Barannikov miješa pojavu neslužbenih naziva funkcija u službenim telegrafima i neslužbenih naziva tvornica, ustanova i građana u neslužbenim telegrafima (Aleksееv 2009: 133). D. I. Aleksееv tvrdi da je aspekt tajnosti odigrao određenu ulogu, no također ističe i nedostatak dokaza. Zanimljivo je da su značenja mnogih kratica nastalih od 1919. do 1920. i danas nerazriješena, primjerice *ZK*, *ZKU*, *KRK*, *NOT*, *FKRK*, *ČČ* i dr. (Aleksееv 1966: 6). Druga skupina telegrafskih kratica mogla je imati utjecaj na razvoj skraćivanja jedino da je bila sustavno objavljivana. Od 1892. izlazi *Ves' Peterburg*, priručnik u kojemu su objavljivani neslužbeni nazivi adresa i njihovi skraćeni oblici. Ranije nije postojala potreba za takvim objavljivanjem zbog slabog razvoja telegrafskog posla u Rusiji. Sredinom 1890-ih pojavila se i potreba za tim. Od 1894. do 1895. počinje reklamiranje tvornica, ureda, osoba i sl., tj. reklamiranje općenito.

Godine 1920. A. Mazon nudi realističniju sliku razvoja skraćivanja u ruskome jeziku. Smatra da su

se kratice razvile zbog potrebe za telegrafskim kraticama, ali naglasak stavlja na vojne, na kojima su primijenjene telegrafske metode iz industrije i trgovine. Zahvaljujući njihovoj stalnoj uporabi, kratice su dobile osobine današnjih imenica (Mazon 1920: 2, 4, 11, 17). Nakon Revolucije njihova se uporaba raširila, a za razliku od kraja XIX. stoljeća, godine 1918. gubi se njihova vodeća uloga u abrevijaciji.

Skraćene adrese iz vremena prije revolucije često su nastajale na temelju antroponima i podsjećale su na pseudonime-kratice. Među njima nalazimo slogovne kratice-antroponime (*Ankaz*, odnosno *Torgovj dom A. Kazačkov i Ko*; *Mesbla*, odnosno *Torgovj dom Mestr i Blatžè*); inicijalne (*Gèpè*, odnosno *Mašinostroitel' nyj, kotel' nyj i podkovnyj zavody inženera G. K. Pèlka v Moskve*); mješovite inicijalno-slogovne (*Èlibor*, odnosno *Torgovo-promyšlennoe akcionerhoe obščestvo L. I. Borkovskij*); teleskopske (*Terljass*, odnosno *Torgovj dom S. Terpilovskoj i K. Gljass, v Kieve*). Gotovo je teško reći što je čemu prethodilo u razdoblju poslije Revolucije: telegrafske adrese ili zaglavlje.

U povijesti skraćivanja u ruskome jeziku važnu ulogu imale su vojne kratice nastale prije revolucije, što su primijetili i mnogi lingvisti (A. Mazon, E. D. Polivanov, B. M. Jacimirskij i dr.). Treba, međutim, naglasiti da su vojne kratice samo podvrsta telegrafskih kratica (Suhotin 1933: 153). Tijekom ratnih zbivanja od 1914. postojalo je mnoštvo suparničkih vojski, dotad neviđena rasprostranjenost fronti, vojna raznorodnost te njihovi složeni međusobni odnosi. Sve ovo rezultiralo je nužnim mjerama kojima se nastojalo usavršiti upravljanje vojskom, modernizaciju veza te jačanje operativnosti komunikacije. Na važnosti je osobito dobila lakoničnost često upotrebljivanih vojnih naziva. Već je 1915. bila potpisana naredba glavne uprave da se uvedu skraćeni nazivi vojske, bojišnica, dužnosti, vojnih činova i dr. Za telegrafsku uporabu, primjerice *Kavarmija* (*Kavkazskaja armija*), *glavkojuz* (*glavnokomandujuščij Jugo-Zapadnym frontom*), *naštasev* (*načal' nik štaba Severnogo fronta*) i dr. Vrijedi obratiti pažnju na to da su u razdoblju prije Revolucije vojne kratice bile nepoznate građanstvu (Altajskaja 1955: 135). Prvi podaci o uvođenju telegrafskih kratica u vojnu terminologiju zabilježeni su u knjizi iz 1920. M. Lemke, nakon čega su se vojnim skraćivanjem počeli baviti i lingvisti. S. I. Ožegov primijetio je da vojne kratice nisu mogle ostati nepoznate vojnicima, tj. prodirale su do njih u svakodnevnom govoru i tako utjecale na sveopću raširenost skraćivanja (Ožegov 1953). Tako su se u ratnom razdoblju skraćeni nazivi koristili za imenovanje neustavnih vojnih organizacija, primjerice *Iskosol* (*Ispolnitel' nyj komitet soldatskih deputatov*), *Iskolastrel* (*Ispolnitel' nyj komitet latyšskih strelkov*) i dr. Lako se uvjeriti da su prve vojne kratice nastale prema obrascu kodiranih generalskih naziva poput *naštaverh* (rus. *načal' nik štaba Verhovnogo glavnokomandujuščego*), *degenverh* (rus. *dežurnyj general pri štabe*

verhovnogo glavnokomandujuščego) i sl. (a drugačiji obrasci nisu ni postojali).

U usporedbi s civilnim telegrafskim kraticama, vojne kratice predstavljale su novi pomak naprijed u razvoju skraćivanja u ruskome jeziku općenito. Novosti koje uvode vojne kratice su brojne. Prije svega, nisu se koristile samo u zaglavlju. U razdoblju od 1916. do 1917. široko su zastupljene u tekstovima različitih vojnih dokumenata, brzojavima, naredbama i sl. Kontekstna uporaba vojnih kratica ubrzala je proces njihove usvojenosti u govoru, što je kasnije vodilo prema učvršćivanju principa skraćivanja u jeziku. Tako se primjerice slogovne kratice koje završavaju na suglasnik vrlo brzo počinju deklinirati. Nadalje, vojne kratice uglavnom su opće, a ne vlastite imenice (primjerice *glavkoverh* – *verhovnyj glavnokomandujuščij, komandarm* – *komandujuščij armiej* i sl.). Ova je pojava imala važne posljedice. Već tijekom 1916. a osobito 1917. nastale su, u skladu s kodiranim, nove opće kratice koje su obilježavale vojne dužnosti i podjele, primjerice *načdiv* (*načal' nik divizii*) (1916), *nazabri* (*načal' nik zapasnoj brigady*), *naštadiv* (*načal' nik štaba divizii*), *naštakor* (*načal' nik štaba korpusa*) (1917) i dr. Nakon Revolucije povećava se broj novonastalih kratica, primjerice *voenmor* – *voennyj morjak*, *komroty* – *komandir roty*, *načhoz* – *načal' nik hozjajstvennoj časti*, *voensovet* – *voennyj sovet*, *komsostav* – *komandnyj sostav* itd. O izravnom nastavku vojnih kratica od 1915. do 1917. u poslijerevolucijskom razdoblju svjedoči činjenica da neke stare kratice nisu odbačene u Crvenoj Armiji, primjerice *načdiv* – *načal' nik divizii*, *kompolka* – *komandir polka*, *komkor* – *komandir korpusa*, *štarm* – *štab armii* i dr.

Također, novost je bila i u tome što vojne kratice nisu nastale spontano, već su nastajale po narudžbi s pojavom i razvojem činovničke hijerarhije. Nastajale su na principu kodova koji su bili slogovni. Sve to uvjetovalo je neobično važan aspekt osobitosti vojnih kratica koje nisu bile dio telegrafskih kratica, a to je model kratica u procesu nastajanja, primjerice *glavkosev* – *glavnokomandujuščij armijami Severnogo fronta*, *glavkozap* – *glavnokomandujuščij armijami Zapadnogo fronta*, *glavkojuz* – *glavnokomandujuščij Jugo-Zapadnym frontom* ili skraćivanje s točkom i sl. Princip je omogućio i sam sadržaj kodiranih naziva čiji je sastav bio regularan. Princip nastanka vojnih kratica postignut je na račun ponavljanja prepozicijskih slogova (afereza) (a) i postpozicijskih (apokopa) (b):

- a) *štajuz* – *štab glavnokomandujuščego armijami Jugo-Zapadnogo fronta*; *štadiv* – *štab divizii*; *degenrum* – *dežurnyj general štaba glavnokomandujuščego armijami Rumynskogo fronta*;
- b) *glavkoverh* – *verhovnyj glavnokomandujuščij*; *glavkojuz* – *glavnokomandujuščij Jugo-Zapadnym frontom* itd.

Ipak je ovo sam početak ove vrste skraćivanja. Često nedostaje stabilnost apokope, po čemu je karakterističan najkasniji model skraćivanja, usp. *nač-* (*načdiv – načal' nik divizii*) i *na-* (*nazabri – načal' nik zapasnoj brigady*) i *šta-* (*štarm – štab armii*). Dopušta se opravdano variranje kratice: *naštajuz* i *naštjuz* (*načal' nik štaba Južnogo fronta*), *komandarm* i *komarm* (*komandujuščij armiej*) i sl. Općenito, regularnost naručenih kratica proizlazi ne toliko iz same tvorbenosti koliko iz šifriranosti. Tako je počelo prepoznavanje obrasca vojnih kratica u razdoblju prije Revolucije, o čemu svjedoče i neki okazionalizmi nastali prema obrascu prvih kratica: “*V armii šutja vmesto komandarm (sokraščennoe ‘komandujuščij armiej’) govorili: ubeždarm*”⁹ (cit. prema Alekseev 2009: 144). Nakon Revolucije skraćenice su nastajale prema slogovnom principu.

Početkom XX. stoljeća u Rusiji počinje skraćivanje naziva opozicijskih partija, njihovih djelatnika i članova, niza drugih političkih i revolucijskih borbi i dr. Prvobitno su to bile obične grafijske kratice (inicijalne) koje se nisu razlikovale od ostalih grafijskih kratica u to vrijeme. Političke su se kratice počele leksikalizirati. Državne inicijalne kratice (poput *Ā.P.S. – Ministerstvo putej soobščeniija*) pokazale su se u tom slučaju manje prilagodljivima. Leksikalizirane političke kratice s početka XX. stoljeća nisu tematski bogate. Među njima su nazivi: partija – *RSDRP – Rossijskaja social-demokratičeskaja rabočaja partija*; članovi partija – *èser (SR) – social-revoljucioner, kadet (KD) – konstitucionalist-demokrat*; partijskih organa – *CK (Ceka)* (rus. *central' nyj komitet*), *FK* (rus. *Federativnyj komitet*); inozemnih komiteta i predstavništava – *KZO (Komitet zagraničnoj organizacii)*, *ZSOK (zagraničnyj sekretariat organizacionnogo komiteta)*, *CBZG (Central' noe bjuro zagraničnyh grupp)*, *ZKB (zagraničnyj komitet Bunda)* i dr.; međunarodnih organizacija – *MOR (Meždunarodnoe obščestvo rabočih)*, *MSB (Meždunarodnoe socialističeskoe bjuro)* (Kočetkov 1972: 87).

Tadašnje ruske političke kratice isključivo su inicijalnog tipa. Slogovni način tvorbe kratica, prvi put svjesno primijenjen u vojsci 1915, prodire u političku sferu tek 1917. Odsutnost slogovnih kratica izazvala je napetost u jednom od područja skraćivanja leksema u sferi politike – u području imenica koje su označavale pojedine političke predstavnike. Novonastali nazivi osoba poput *èser (socijalist-revoljucioner)*, *bek (bol' ševik)*, *mek (men' ševik)* i sl. učinili su se, bez obzira na svu svoju izražajnost i originalnost, neperspektivnima u tvorbenom smislu budući da je riječ o nazivima izvan modela, što znači da ne omogućuju nastanak drugih oblika rodova iz kojih bi

kasnije analognim putem nastajali noviji i dopunjavali se već postojeći. Ipak, pomoću slogovnih kratica učinilo se mogućim obilježiti niže vojne jedinice (*štakor – štab korpusa*) te njihove članove (*naštakor – načal' nik štaba korpusa*), a pritom su nastajali otvoreni redovi koje je trebalo dopuniti nazivima: *naštadiv – načal' nik štaba divizii*, *naštajuz – načal' nik štaba Južnogo fronta* i sl.; *glavkozap – glavnokomandujuščij armijami Zapadnogo fronta*, *glavkojuz – glavnokomandujuščij armijami Jugo-Zapadnym frontom*, *glavkoverh – verhovnyj glavnokomandujuščij* i dr.

Izlaz iz ovih poteškoća pronađen je u inicijalnom tipu skraćivanja leksema iz sfere politike. U praksi nastanka političkih naziva osoba bio je sufiksadni način tvorbe. Stoga ne čudi to što su u sufiksadni tvorbu uvrštene i abrevijaturne osnove, pri čemu su tvorbene osnove bile krajnje neočekivane, primjerice: *kautskiancy – storonniki kautskianstvo*, *gvozdevcy – vernye prislužniki carizma*, tj. *social-šovinisty*, tj. *zaščitniki imperialistskoj, grabitel' skoj vojny, vperedovcy – aktivisty socialističeskogo dviženija “Vpered”*, *načalovcy – storonniki gruppy, složivšejsja vokrug men' ševistsko-trockistskoj gazety “Načalo”* i dr. Prve izvedenice od kratica u povijesti skraćivanja u ruskom jeziku bile su *cekisty – členy Central' nogo komiteta*, *pekisty – členy Petrogradskogo komiteta*, *pepešovcy – členy Partii Pol' skih socialistov* i sl. (Cejtlin 1969: 196). Usporedo s nazivima osoba nastajali su pridjevi (*cekistskij, pekistskij, pepešovskij* i dr.), a zatim i apstraktne imenice (*èndecija – Nacional' naja demokratija*). Nova je karakteristika skraćivanja u ruskom jeziku – sposobnost tvorbe izvedenica obogatila inicijalno skraćivanje, učvrstila ga u ruskom jeziku i omogućila daljnji razvoj inicijalne tvorbe.

Napredak revolucijskoga pokreta 1917. vodi do nastanka revolucijskih organizacija u vojsci i mornarici, vezanih uz partije. U zemlji se pojavljuju štrajkaški komiteti usmjereni na borbu protiv staroga režima te revolucijska profesionalna udruženja. Nove organizacije prihvaćaju operativnost skraćivanja naziva pri čemu se vojni revolucijski komiteti naslanjanju na iskustvo tvorbe kratica u sferi vojne terminologije – dobivaju slogovno, a ne inicijalno obilježje (Alekseev 2009: 185). Npr. *Centrobalt (Central' nyj komitet Baltijskogo flota)*, *Centroflot (Morskaja sekcija Petrogradskogo soвета rabočih i soldatskih deputatov)*, *Rumčerod (Central' nyj ispolnitel' nyj komitet Sovetov Rumynskogo fronta, Černomorskogo flota i Odesskoj oblasti)*, *armiskom (armejskij ispolnitel' nyj komitet)*, *glavkom* ili *glavstač (glavnyj stačičnyj komitet)*, *mestkom* ili *mestač (mestnyj stačičnyj komitet)* i dr. Važno je napomenuti da su raširenosti i opis skraćivanja u navedenom razdoblju povezani s napretkom i razvojem revolucijskih događanja. Većina je kratica nastalih 1917. rezultat mjesne tvorbene inicijative, primjerice *prodkom – prodovol' stvennyj komitet*, *gubprodkom – gubernskij prodovol' stvennyj komitet*, *uprodkom – uezdnyj prodovol' stvennyj komitet* i sl. (*ibid.*).

⁹ U armiji su, šaleći se, umjesto *komandarm* govorili *ubeždarm (komandarm – komandujuščij/-ie armiej/armijami, ubeždarm – im prihodilos' ubeždat' vpolnit' to ili inoe dejstvie)*.

Ukoliko su politička i revolucijska borba usko povezane, 1917, a osobito u poslijerevolucijskom razdoblju, inicijalno skraćivanje u sferi politike i slogovno skraćivanje u sferi vojne terminologije ulaze u intenzivno međudjelovanje. Posljedice ovoga međusobnog djelovanja su sljedeće.

- a. Pojava izvedenica od slogovnih kratica, što do tada nije postojalo: *centrobaltovcy – členy Central' nogo komiteta Baltijskogo flota, sovdepščik – člen Soveta narodnyh deputatov, Sovdepija – Sovet narodnyh deputatov* i dr. Od tada je to postala uobičajena jezična pojava.
- b. Pojava kratica-sinonima. Naziv iste organizacije kratko se na dva načina, slogovni i inicijalni: *Centrobalt* i *CKBF (Central' nyj komitet Baltijskogo flota)*; što je poslije Revolucije postalo uobičajeno: *Revvoensov(et)* i *RVS (Revoljucionnyj voennyj sovet)*, *gorkom* i *GK (Gorodskoj komitet)*, *črezvyčkom* i *ČK (Črezvyčajnaja komissija)*, *Sovnarkom* i *SNK (Sovet narodnyh komissarov)*, *narkomzem* i *NKZ (Narodnyj komissariat zemledelija)*.
- c. Primjena kombiniranih inicijalno-slogovnih kratica: *Vikžel'*, a kasnije *Vikžedor – Vserossijskij ispolnitel' nyj komitet železnodorožnikov, VseCIK – Vserossijskij Central' nyj ispolnitel' nyj komitet, gubKK – gubernskaja kontrol' naja komissija* i sl.

Političke i vojne kratice zbog Revolucije nisu pretrpjele veće promjene u svome sastavu. Gotovo sve su ostale aktivne u ruskom jeziku. Inicijalna i slogovna tvorba raširile su se i na državno uređenje s novim državnim organima. Jedan od uzroka je taj da se državna uprava shvaćala kao stvarni nastavak revolucijskoga preoblikovanja društva. Osim toga, nositelji takvoga poretka bili su tvorci prvih političkih i revolucijskih kratica (Ožegov 1962: 12). Politički, revolucijski, vojni i državni autoritet boljševika svjedočio je kasnijim sve širim i rasprostranjenijim metodama skraćivanja u ruskom jeziku, prodroru skraćivanja u područje kulture, umjetnosti, znanosti i sl.

SKRAĆIVANJE RIJEČI U SOVJETSKOM PERIODU

Nakon Revolucije započinje novo razdoblje u razvoju skraćivanja. Skraćenice nastale u poslijerevolucijskom razdoblju dobile su naziv *sovjetske kratice* (Aleksjev 2009: 150). Općejezično i masovno širenje skraćivanja u ruskom jeziku uvjetovano je promjenama u društvenom životu, koje su bile posljedica Revolucije. Činilo se da su izbačene sve riječi koje su podsjećale na stari način uprave (primjerice *ministerstvo, senat, parlament, дума, uprava, policija, ukaz; oficer, general, žandarm, policmejster* i sl.), iako su neke riječi ipak ostale i u novoj državi (primjerice *ministerstvo, ukaz, oficer, general* i dr.).

Posebice je zanimljivo to što su se pri nastanku novih, poslijerevolucijskih naziva, stare i neutralne imenice nastojale izmijeniti dodavanjem novih epiteta: *komitet – revoljucionnyj, komissija – črezvyčajnaja, associacija – proleterskaja, občestvo – novoe, armija – raboče-krest' janskaja, komissar – krasnyj, bank – narodnyj* (umjesto *gosudarstvennyj*), *akademija – gosudarstvennaja* (umjesto *imperatorskaja*) (Ožegov 1953: 80).

Tijekom prvih mjeseci nakon Revolucije uvodi se značajan broj novih naziva, u pravilu opisnih i složenih. Tijekom 1917. i 1918. nije imenovana nijedna državna ustanova, organizacija, dužnost i sl. samo jednom riječju: *Sovet Narodnyh komissarov, Revoljucionnyj voennyj sovet, Vserossijskaja črezvyčajnaja komissija po bor'be s kontrrevolucijem i sabotažem* i dr. U ustanovama nije radio običan *službaščij*, nego *sovetskij službaščij (sovslužbaščij, razg. sovsluž)*; u diplomaciji nije bio *posol* ili *poslannik*, nego *polnomočnyj predstavitel' (polpred)*; u školi nije bio *učitel'*, nego *škol' nyj rabotnik (razg. škrob)* itd. Složeni opisni nazivi primjenjivani su posebice često nakon Revolucije, što je očekivano vodilo procesu skraćivanja. Tijekom četrdesetih i pedesetih godina prošloga stoljeća nazivi ustanova, organizacija, dužnosti i sl. nastajali su na najracionalniji način, tj. nije se uvijek smišljao novi naziv, nego su se služili kombiniranjem i slaganjem već postojećih imenica i atributa čija je uloga bila razlikovna, primjerice *komitet – revoljucionnyj, organizacionnyj, mestnyj, gorodskoj, rajonnyj, zavodskoj* i sl. Tako je nastalo nekoliko desetina tisuća skraćenih naziva, vlastitih i općih, temeljenih na osnovnim nazivima. Između ostalih, tu ubrajamo i sljedeće imenice: *sovet, komitet, komissija, partija, sekretariat, tovariščestvo, zavod, armija, flot, štab, divizija, tehnikum, učilišče, izdatel' stvo, upravljajuščij i zamestitel' (Aleksjev 2009: 152)*.

U razdoblju nakon revolucije jezik je, osim skraćivanjem, oblikovan i drugim jezičnim sredstvima poput sažimanja, primjerice:

- od složene su sintagme sačuvane samo dvije riječi – *Krasnaja Armija, Črezvyčajnaja komissija* i sl.;
- tzv. elipsa – sačuvana samo jedna riječ (imenica ili pridjev) – *Sovet (rabočih i krest' janskih deputatov), sojuz (professional' nyj), Hudožestvennyj (teatr)*;
- tvorba sinonima semantičkim sažimanjem sintagme u sufiksalsnu riječ – *voenka (voennoe bjuro), učredilka (učreditel' noe sobranie), črezvyčajka (črezvyčajnaja komissija)*. Ovaj je način tvorbe bio jako popularan u Rusiji u razdoblju od 1940. do 1960. (Isačenko 1958: 342);
- slaganje riječi – *Petrosovet, Krasnoarmija, Medikosovet, Centrokometet*;
- neslužbeni nazivi poput *trest Ruda, trest Stal', Kosk* i sl.

Zanimljivo je da je skraćivanje imalo prednost pred svim navedenim načinima. Naime, proces skraćivanja nije poznao nikakvih ograničenja, a nazivi-kratice bili su praktičniji i pogodniji od naziva nastalih drugim načinima tvorbe: VČK i razg. *čezvyčajka*, *RKKA* i *Krasnoarmija*, *CK* i *Centrokmitet* i sl. Skraćivanje je sačuvalo svoju produktivnost sve do danas, bez obzira na jednokratne pokušaje da ga se zabrani ili zamijeni purističkim prijedlozima i sl. (Vakurov 1959: 195).

Važnu ulogu u standardizaciji skraćivanja imala je i činjenica da su se pri skraćivanju stari nazivi nadopunjavali u skladu s novim poslijerevolucijskim semantičkim sadržajem, usp. *Doneckij bassejn* (staro) – *Donbass* (novo), *gosbank* (*gosudarstvennyj bank*), *pedinstitut* (*pedagogičeskij institut*) i sl.

L. V. Ščerba primijetio je da su kratice postale simbol jezika Revolucije (Ščerba 1925: 5), čemu je znatno doprinijela podrška radničko-zemljoradničke vlade, kao i prihvaćanje većine stanovništva. Budući da su prve kratice usvojene kao anonimne, tj. neautor-ske, svaka kasnije nastala kratica uvodi se službeno i istovremeno s punim nazivom prema vladinim odlukama koje su potpisivali V. I. Lenin, J. M. Sverdlov, M. I. Kalinin, voditelji *narkomata* (rus. *narodnyj komissariat*) i mjesnih organa vlasti, nakon čega su se kratice počele pojavljivati i koristiti u nazivu.

Napori u poslijerevolucijskim godinama, uloga telegrafa i radija uvjetovali su svakodnevnu uporabu kratice u naredbama, odlukama i drugim službenim dopisima. Zanimljiva je pojava nastanka novih kratica koje su *ad hoc* smišljali pošiljatelji telegrafa, npr. *sovetojska* (*sovetskaja vojska*), *sovetpoezd* (*sovetskij poezd*), *narodsobranie* (*narodnoe sobranie*) itd. Odatle proizlazi slobodan i subjektivni karakter apokope i afereze te velika varijativnost kratice u telegrafima: *sovetvlast'* – *sovvlast'* (*sovetskaja vlast'*), *profsojuz* – *professojuz* (*professional' nyj sojuz*), *oblokomitet* – *oblkom* (*oblastnoj komitet*), *revolkomitet* – *revkom* (*revoljucionnyj komitet*) itd. (Mel'nikova 1962: 52, 53). Budući da telegrafi nisu podliježali recenziji, lektoriranju i bilo kakvoj vrsti provjere, a slobodno su tiskani, nerijetko je dolazilo do zbrke u jezičnoj praksi.

Na području slogovnoga skraćivanja nakon Revolucije nije bilo značajnijih promjena. Razlog je tomu u tome što je slogovno skraćivanje u određenoj mjeri nastavak staroga ruskog slaganja, usp. *Svjatopolk*, *Zlatoust*, *Novgorod* i sl. (prema modelu pridjev + imenica) s novim: *Centrofлот* – *Central' nyj flot*, *Centrokmitet* – *Central' nyj komitet*, *Krasnoarmija* – *Krasnaja Armija*, *Sovetrespublika* – *Sovetskaja respublika* i sl. Vrijedi također spomenuti da na prvi pogled inicijalne kratice nastaju od grafijskih, tj. njihovom leksikalizacijom. Na pismu se pojavljuju u obliku grafijskih kratice (*C.I.K.*, *C.K.*, *V.C.I.K.*) i zato se shvaćaju dvojako: kao leksemi i kao uvjetne grafijske kratice. Potvrđuju nam to mnogobrojni primjeri oko kojih se dvoumimo pri čitanju, deklinaciji i njihovu pravopisu.

Do 1918. leksikaliziran je mali broj sljedećih kratice: *CK* – *Central' nyj komitet*, *ČK* – *Čezvyčajnaja komissija*, *Ė* – *organizacionnyj komitet* i dr. Zbog kontinuirane upotrebe često su zapisivane kao obične riječi: *Ceka*, *Čeka* (*če-ka*), *Oka* i sl., što očito pokazuje da su zadovoljile uvjete za leksikalizaciju. Usp. također *èser* i dr. od kojih nastaju izvedenice (pridjevi i imenice). Popularne kratice poput *VRK* – *voenno-revoljucionnyj komitet*, *VSNH* – *Vysšij sovet narodnogo hozjajstva*, *RSFSR* – *Rossijskaja Sovetskaja Federativnaja Socialističeskaja Respublika*, *VCSPS* – *Vsesojuznyj central' nyj sovet professional' nyh sojuzov* i mnoge druge leksikalizirane su postupno i na taj su način postupno ili u potpunosti izbacile sve neinicijalne grafijske varijante kratice tijekom 20-ih godina XX. stoljeća: *Sov.N.K.*, *S.N.K.-t* (*Sovetskij narodnyj komitet*) i sl. Izbacivanje je počelo 1918–1919, a završeno je početkom 30-ih godina prošloga stoljeća.

Dvadesetih godina XX. stoljeća inicijalno skraćivanje, pod utjecajem slogovnoga i inicijalno-slogovnog, počinje se koristiti kao isključivo tvorbeni način. Neslužbeno leksikalizirane inicijalne kratice poprimaju opće jezično značenje u smislu samostalnih riječi u ruskome jeziku. Slobodno se koriste u usmenom izražavanju, od njih nastaju inicijalno-slogovne složenice (*KazCIK* – *Kazahstanskaja central' naja izbiratel' naja komissija*, *KirCIK* – *Kirgizskaja central' naja izbiratel' naja komissija*, *PredSNK* – *predsedatel' Soveta narodnyh komissarov* i sl.) i spadaju u kategoriju promjenjivih riječi (*v čeke*, *v čeku* i sl.). Ako je leksikalizacija pojedinih kratice napredovala odstupanjem od grafijskoga pravopisa (usp.: *s. r.* > *ès-èr* > *èser*, *ČK* > *čeka*, *VČK* > *Večeka*, *CK* > *Ceka*), tada se pri masovnosti samoga procesa usvaja početno, konsonantsko pisanje: *VSNH* – *Vysšij sovet narodnogo hozjajstva*, *RSFSR* – *Rossijskaja Sovetskaja Federativnaja Socialističeskaja Respublika*, *SNK* – *Sovet narodnyh komissarov*, *CK* – *Central' nyj komitet* itd. Transkribirani zapisi s izgovorom slova pojavljuju se samo u prigodnim slučajevima: za izražavanje deklinacije (*Slegka nahal' nye stihy tovariščam iz Èmkahi*;¹⁰ V. Majakovskij, 1928) te za prijenos izvedenica (*èseserec*, V. Majakovskij, 1924).

Tijekom 20-ih godina pokazalo se kako kratice imaju i pozitivnu i negativnu stranu. Neograničena primjena slogovnih kratice u složenim nazivima otežala je mogućnost usustavljenja ovoga oblika tvorbe riječi. Konstantno su se pojavljivali pojedinačni, nestandardni primjeri kratice slučajnih i malo korištenih riječi, čak i onih koji su se u nekom nazivu pojavili samo jednom, npr. *sat* – satira (*Trevsat* – *Teatr revoljucionnoj satiry*), *žel* – želatin (*artžel* – *trudovaja artel' po proizvodstvu želatina*) itd. Sve navedeno suprotstavljalo se pravilima tvorbe riječi u ruskome

¹⁰ Pomalo drski stihovi prijateljima iz *EmKaHi* (MKH – *Moskovskoe kommunal' noe hozjajstvo*).

jeziku te nije postojala jasna svrha njihova nastanka i razvoja. Pri nastanku slogovnog skraćivanja varijativnost među skraćenim abrevijaturnim morfemima (rus. *abbromorfem*) postala je masovna pojava, primjerice: *črezvyčaj – črezvyč – črezv – črez – čre; oblast – obla – obl – ob* i dr. Pridjevi kao vrsta riječi koja najčešće podliježe skraćivanju minimalno variraju (*gos – go, Mos – Mo, Turk – Tur*) ili uopće ne variraju (*gub, voen, zav, prod*).

Prve slobodno nastale kratice, s neistaknutim i nejasnim sastavnim dijelovima, imale su nejasan unutarnji oblik i trebalo ih je zapamtiti: *Možedez* (*Moskovskij železodelatel' nyj zavod*), *arpekon* (*artel' pekarej-konditerov*), *Cetekont* (*Central' naja telegrafnaja kontora*) i stotine sličnih. Očito je da je masovna tvorba ove vrste kratice u ruskome jeziku bez perspektive (Bahman 1965: 132). Nisu se zadržale u ruskom jeziku, osim *komsomol – kommunističeskij sojuz molodeži, GOËLRO – Gosudarstvennaja komissija po elektrifikaciji Rossii, linkor – linejnyj korabl'* i neke druge. Produktivne su postale odsječnice s morfološkom (strukturnom i semantičkom) stabilnošću. Slogovne kratice stilski su ograničene. Za razliku od inicijalnih, slogovne kratice su osobina nižeg stila, npr. *črezvyčajnaja komissija, ČK, razg. črezvyčkom*.

Važno je spomenuti da su se tadašnje aktivne kratice sačuvale u jeziku kao kratice-historizmi. U aktivne se historizme ubrajaju sve kratice i kratice-izvedenice koje sadrže slogove *balt, bum, vol, gub, zagran, zem, kul' t* i dr. Funkciju historizama nemaju stare telegrafске kratice. Varijante su nastale i na području aktivnoga skraćenog leksika: *voenkom* (*voenkomissar – voennyj komissar*), *glavvrač* (*glavrač – glavnyj vrač*), *gorkom* (*GK, gorkomitet – gorodskoj komitet*), *GUM* (*Gosunmag – Gosudarstvennyj universal' nyj magazin*), *detkomissija* (*detkom – detskaja komissija*) i dr.

Zanimljivo je da su neki filolozi u potrazi ne toliko za uzrocima koliko za krivcem radi kojega su se kratice pojavile. Često se pozivaju na V. I. Lenina, čiji je odnos prema nekim kriticama negativan: “V. I. Lenin nepomirljivo se odnosio prema određenim skraćenicama” (cit. prema Alekseev 2009: 164), “borio se protiv nakaradnih skraćenica” itd. (Vasilevskaja 1961: 4). V. I. Lenin upozoravao je na njihovu nejasnost, neprimjerene glasovne asocijacije pri njihovu izgovaranju i na ograničenost uporabe, premda nije pozivao na njihovu potpuno iskorjenjivanje iz jezika (kao što su na to pozivali neki tadašnji puristi). Pritom je zanimljivo da Lenin ne samo da ih je sam koristio nego se smatra i tvorcem nekih izvedenica, primjerice *okolokadetskaja publika* (1919), *sovnarhozniki* (1920), *cektranščik* (1921), *vneštorgik* (1922), *rabkrinščik* (1923) i sl. (Toščigin 1969: 23).

U razdoblju najveće varijativnosti kratice Lenin pridaje važnost onima najčešće korištenima. I sam je koristio kratice-sinonime *ČK* i *Čeka* (1918–1921). Pažljivo ih je birao i koristio, ovisno o grupi čitatelja

ili slušatelja. V. I. Lenin je sve nejasne kratice (kao i strane riječi) pokušao dešifrirati i objasniti u svojim zapisima: “Sve kratice koje je Lenin prihvatio čitatelju ne stvaraju poteškoće, što je i inače karakteristika njegova stila” (Cejtlin 1969: 197). Tako, između ostalog, nastaju njegovi vlastiti neologizmi u funkciji satiričnog sredstva pomoću kojega on ismijava tadašnju stvarnost. Svaki je neologizam tada imao političku pozadinu i nije bio uvjetovan nikakvim jezičnim potrebama. Sve negativne osobine kratice, koje je V. I. Lenin navodio, bile su usputne. Shvaćao je da u razdoblju Revolucije jezično pitanje nije bilo primarno, ali mu nije bilo jasno dopuštanje nastanka suvišnih riječi i kratice, jer je i (posebice) tada trebalo paziti na uporabu leksičkog bogatstva ruskog jezika.

Neujednačenost u nastanku kratice izazvala je veliku raspravu nakon Gradanskoga rata, koja se zahuktala od 1923. do 1925, a nastavila i 30-ih godina. Bez obzira na niz purističkih preporuka, skraćivanje kao način tvorbe riječi se stabiliziralo, a uporabu kratice u govoru dovelo se u red (Krysin 1963: 26).

Zanimljivo je da se neosnovano odustajanje od sovjetskih kratice smatralo korakom nazadovanja i kontrarevolucionarizma: “Najreakcionarniji akademski krugovi vode trajnu borbu protiv prodora novonastalih razgovornih skraćenica u književni jezik i protiv promjene grafijskih skraćenica u govorne” (Suhotin 1933: 154). U raspravama je prevladavalo mišljenje o prihvatljivosti kratice u ruskome jeziku.

U literaturi se navodi da kratice nisu stalna vrsta riječi, osobito u prvim poslijerevolucijskim godinama (Mogilevskij 1966: 10). D. I. Alekseev je suprotnoga mišljenja, što potvrđuje statističkim podacima, nakon čega postavlja pitanje zašto se skraćuju nazivi i stvaraju kratice, ako su kratkotrajne i nestalne (Alekseev 2009: 176, 177). Činjenice potvrđuju sljedeće: prestanak uporabe riječi i njihova arhaizacija složen je proces, osobito kada je riječ o kriticama. Glavni razlog zbog kojega kratice postaju arhaizmi nakon određenoga vremena izvanjezične je prirode, tj. određeni pojmovi iz stvarnosti prestaju postojati. Za onaj dio stvarnosti koji postoji – za njega postoji i njegov određeni (skraćeni) naziv. Niz kratice nastalih u razdoblju od 1914. do 1918. postoje i danas (primjerice *avtogaraž, bronepoezd, velosport, voenruk, genštáb, gorispolkom, Donbass, zavkom, zdravotdel, ispolkom, komandarm, krajsovet, načštaba, oblispolkom, oblsovet, partkom, pedsovet, podlodka, profsojuz, fabzavkom, Centrosojuz* i dr., Alekseev 2009: 178). Isto tako, treba spomenuti da se neki tadašnji abrevijaturni morfemi koriste i danas te služe za tvorbu suvremenih kratice (iako su konkretne riječi s ovim sastavnicama izgubljene), primjerice: *avia, art, balt, bum, zagran, zam, kor, kul' t, meh, min, mor, nac, obuč, oper, polit, pred, prod, raj, san, sbyt, snab, stroj, teh, top, trans, upr, fin* i dr. (*ibid.*).

Iako počeci skraćivanja riječi u ruskome jeziku sežu od početaka slavenske pismenosti, nagli razvoj te utjecaj ruskoga skraćivanja i prihvaćenost abrevijacije u drugim jezicima vežemo uz razdoblje Revolucije. Upravo su tada nastali osnovni tipovi i vrste kratica, započeo je i nastavio se proces usavršavanja skraćivanja i pravila funkcioniranja novonastalog leksika. Na temelju dosadašnjih istraživanja zaključujemo da su posebnosti utemeljenja i razvoja ruskog skraćivanja sljedeće. Prije svega, svaka od pet sfera skraćivanja prije Revolucije imala je posredan ili neposredan utjecaj na skraćivanje kao novi način tvorbe riječi. Nadalje, kratice-pseudonimi smatraju se pretečom inicijalnih i slogovnih kratica, a u doba Revolucije i kombiniranih. Isto tako, skraćivanje u sferi poštanskih veza (telegrafske adrese) nije ostavilo dokaza o utjecaju na razvoj skraćivanja u ruskome jeziku (a moglo je imati utjecaj jedino da je bilo sustavno objavljivano). Skraćivanje leksema iz sfere vojnog razvilo se posebnim intenzitetom te se pokazalo i najplodotvornijim, a smatralo se ogrankom telegrafskog skraćivanja. Kratice nastale u sferi vojne terminologije bile su slogovne i označavale su opće imenice, a počele su se i deklinirati. Također, političke kratice bile su isključivo inicijalne. Princip skraćivanja riječi na slogove pokazao se neprimjenjivim jer se slogovne kratice nisu pokazale sposobnima za izvedenice novih oblika. Sufikslnim načinom tvorbe izbjegao se i taj problem te su nastale prve izvedenice od inicijalnih kratica (pridjevi, apstraktne imenice).

Nakon Revolucije započinje leksikalizacija grafijskih kratica. Skraćuju se nazivi partija, članova partija, partijskih organa, inozemnih komiteta i predstavništava, međunarodnih organizacija. Nove organizacije nastale u vojsci i mornarici, a vezane uz partije te štrajkaški komiteti usmjereni na borbu protiv staroga režima i revolucijska profesionalna udruženja prisvajaju operativnost skraćivanja naziva, ali slogovnim načelom. Zbog toga se 1917. pojavljuju i prve slogovne izvedenice, kratice-sinonimi te kombinirane inicijalno-slogovne kratice.

Vrijedi naglasiti da nakon Revolucije skraćivanje prodire i u ostala područja: kulturu, umjetnosti, znanosti i sl. S obzirom na to da se leksičko razdoblje, spomenuto na početku rada, smatra još uvijek nezavršenim, današnje stanje u ruskom jeziku pokazuje da postoje dvije struje među lingvistima: jedna koja teži procesu skraćivanja i druga koja teži tendenciji suprotnoj dosadašnjoj. Dio autora sklon je ideji prevrata od abrevijacije prema neskracivanju punih naziva. Premda se abrevijacija u ruskom jeziku danas smatra jezičnim podsustavom u doslovnom značenju, neizvediva je tendencija da se taj proces razvije unatrag. Također, premda pokušaji reorganizacije danog procesa postoje, taj će se proces teško moći uspostaviti.

- Ahmanova, O. S. 1969. *Slovar' lingvističeskikh terminov*. Moskva: Sovetskaja ènciklopedija.
- Alekseev, D. I. 1962. "Stilističeskie osobennosti bukvennyh abreviatur i složnosokraščennyh slov". U: *Voprosy stilistiki. Tezisy dokladov na mežvuzovskoj naučnoj konferencii*. Saratov. Str. 8–10.
- Alekseev, D. I. 2009. *Sokraščennye slova v russkom jazyke*. Moskva: URSS.
- Altajskaja, V. F. 1955. "Složnosokraščennye slova v russkom jazyke". U: *Naučnye zapiski Užgorodskogo gosudarstvennogo universiteta*. Sv. 13. L'vov. Str. 133–171.
- Bahman K. I. 1965. *K probleme sootnošenija stihijnyh i celenapravlennyh processov v razvitii jazyka*.
- Barannikov, A. P. 1919. "Iz nabljudenij nad razvitiem russkogo jazyka v poslednje gody. I. Vlijanie vojny i revolucii na razvitie russkogo jazyka". U: *Učen. zapiski samarskogo un-ta*. Vyp. 2.
- Berman, I. M. 1959. "O 'vstavočnom' tipe slovo-obrazovanija". U: *Voprosy jazykoznanija*, № 2. Str. 105–111.
- Cejtlin A. G. 1969. *Stil' Lenina-publicista*. Moskva.
- Isačenko A. V. 1958. "K voprosu o strukturnoj tipologii slovarnogo sostava slavjanskih literaturnyh jazykov". U: *Slavia. Praha XXVII*, № 3. Str. 334–352.
- Kočetkov A. K. 1972. "Složnosokraščennye slova v pis'mah i telegrammah V. I. Lenina". U: *Materialy po jazyku publicistiki*. Voronež.
- Krysin L. P. 1964. "O novyh inozazyčnyh zaimstvovanijah v leksike sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka". U: *Voprosy kul'tury reči*. Vyp. 5. Moskva. Str. 72–74.
- Mazon, A. 1920. *Lexique de la Guerre et de la Révolution en Russie (1914. – 1918.)*. Paris.
- Mel'nikova A. I. 1962. *Ob odnoj kontaminirovannoj modeli složenija slov (tipa pionerlager' i naturoplata)*. Vyp.184. Moskva: Uč. zap. MGPI im. V. I. Lenina. Str. 52–53.
- Mogilevskij R. I. 1966. *Abreviacija kak lingvističeskoe javljenje*. Tbilisi: AKD.
- Nečaev, G. A. 1976. *Kratkij lingvističeskij slovar'*. Rostov-na-Donu: Izd-vo Rostovskogo un-ta.
- Ožegov S. I. 1953. "K voprosu ob izmenenijah slovarnogo sostava russkogo jazyka v sovetskiju epohu". U: *Voprosy jazykoznanija*, № 2. Str. 71–81.
- Ožegov S. I. 1962. *Russkij jazyk i sovetskoe obščestvo*. Alma-Ata: Prospekt.
- Ožegov, S. I. 1960. 1973. *Slovar' russkogo jazyka*. Moskva.
- Seliščev, A. M. 2003. *Jazyk revoljucionnoj epohi*. Moskva: URSS.
- Senin, P. I. 1957. *K voprosu o formirovanii neologizmov sovetskoj èpohi*. Vyp.1. Nukus: Uč. zap. Karakalpakskogo gos. ped. in-ta.
- Suhotin, A. M. 1933. *Problema "sokraščennyh" slov v jazykah SSSR: Pis'mennost' i Revoljucija*. Sv. 1. Moskva – Leningrad.
- Ščerba, L. V. 1925. "Kul'tura jazyka". U: *Žurnalist*. № 2.
- Toščigin K. V. 1969. "O neologizmah sovetskogo perioda v rabotah V. I. Lenina". *Voprosy Leksikologii*. Sv. 97. Sverdlovsk.

Ušakov, D. N. 1934. *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Sv. 1. Moskva.

Ušakov, D. N. 1948. *Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka [BAS]*. Sv. 1. Moskva – Leningrad.

Ušakov, D. N. 1957. *Slovar' russkogo jazyka [ĀčS]*. Sv. 1. Moskva.

Vakurov V. N. 1959. "O nedostatkah jazyka rajonnoj pečati". U: *Vestnik MGU*, № 1. Str. 193–206.

Vasilevskaja, E. A. 1961. "Bor'ba V. I. Lenina za kul'turu russkogo jazyka". U: *Russkij jazyk v škole*. № 2.

SUMMARY

ABBREVIATIONS—SYMBOL OF THE REVOLUTION

Abbreviation as a process of word formation is closely related to the period of the October revolution. That new word formation process spread quickly and was accepted not only in Russian, but in many other languages. A lot of Russian and international

linguists have been interested in it, such as A. P. Barrannikov, L. V. Scherba, Y. D. Polivanov, A. M. Selischev, P. Y. Chernykh, A. Mazon, R. O. Jakobson, S. J. Karcevsky, and others. In this article, we will point out the features of establishing of Russian abbreviation which experienced *the abbreviational boom* before other national abbreviation processes (immediately after the Revolution in 1917) and in a short time changed into the common word formation process for the multitude of new words. The distribution and description of abbreviations in the period of the Revolution is connected with the progress of revolutionary activity and the development of revolutionary events. The aim of this article is to analyze the use of abbreviations in the Russian language and to point to the problems that can occur in its implementation.

Key words: abbreviations, word formation, revolutionary abbreviations, initial abbreviations, syllable abbreviations